

Over solidariteit en bravoure

Een ace was in de Eerste en de Tweede Wereldoorlog een betiteling voor een gevechtsvliegenier die erin gespecialiseerd was om tegenstanders uit de lucht te schieten. Al in de Eerste Wereldoorlog groeide enige verering voor dit soort 'helden'. Hun scores hielden ze bij met inscripties op de buik van het vliegtuig. In de Tweede Wereldoorlog speelde de luchtmacht een veel prominentere rol. Bart Funnekotter, redacteur van *NRC Handelsblad*, tekende het verloop van de strijd in de lucht op aan de hand van de lotgevallen van vijftien van deze jachtvliegeniers, een willekeurige

selectie. Het zijn korte biografietjes van piloten uit Duitsland, Engeland, Amerika, Rusland, Canada en Japan. Strijdtoneelen waren: westfront (*Battle of Britain* 1940 en Luchtslag om Europa 1943-45), Middellandse Zeegebied, oostfront en Zuidoost-Azië. De levensverhalen bevatten veel bijzonderheden over vliegtuigtypes en staaltjes solidariteit en bravoure. Funnekotter spreekt zeer deskundig over zijn onderwerp. Interessant voor lezers met belangstelling voor oorlogsluchtnavigatie. Het boek verscheen oorspronkelijk in 2007. Omdat auteur en uitgever meenden dat bij het uitsterven van de gene-



ratie oorlogsvliegers hun verhalen niet verloren mogen gaan, beleeft het boek na zes jaar een heruitgave.

Jan van Oudheusden

Op weg naar een nieuwe wereld

N et als bij iedereen die opgroeide in de jaren vijftig en zestig, ging het ook bij ons thuis aan tafel vaak over de oorlog. Het waren geen heldhaftige verhalen die mijn ouders vertelden; mijn vader had niet gevochten, mijn moeder was geen koerierster geweest en ze hadden geen onderduikers verborgen. Hun 'verzetsdaden' bestonden uit het weleens lezen van *Vrij Nederland* en het af en toe luisteren naar koningin Wilhelmina op *Radio Oranje*. Hun verhalen gingen over het overleven in moeilijke omstandigheden, zoals dat ook tijdens de grote crisis het geval was geweest. In mijn kinderverbeelding waren het jaren waarin de zon nooit scheen. Die ging pas weer schijnen vanaf de bevrijding. Vreemd genoeg vertelden mijn ouders nauwelijks iets over die blijde gebeurtenis, wel dus over de periode ervoor: de Hongerwinter, het bombardement op het Bezuidenhout, het Zweedse

wittebrood – dat anders dan Burma vermeldt, niet uit vliegtuigen geworpen werd, maar, nadat het meel per schip was aangevoerd, door Nederlandse bakkers werd bereid – en de voedseldroppings. Honger, kou en ontbering, daar ging het vooral over. Verbaasd was ik dan ook, toen ik – jaren later – filmbeelden van Den Haag uit het bevrijdingsjaar zag met een hoop fietsers – blijkbaar hadden de oosterburen er nog heel wat achtergelaten – en zo te zien, weldoervoede mensen. Zoals elke kinderlijke voorstelling, moest dus ook die van de bevrijding worden bijgesteld. Mijn ouders, die in het laatste oorlogsjaar waren getrouwd, hadden net als miljoenen andere Europeanen één wens: een rustig gezinsleven. En dat was ook de zorg van de naoorlogse regeringen: hoe uit de wanorde, de armoede, de ellende en de zedenloosheid – want zo was de toestand natuurlijk wel –, ordelijke en welva-

rende samenlevingen konden worden opgebouwd. En dat verklaart waarom de gebeurtenissen uit het bevrijdingsjaar uit ons collectieve geheugen lijken te zijn gewist. In West-Europa brak een heerlijke tijd aan voor technocratische bestuurders: de toekomst was aan de planeconomie en de verzorgingsstaat. Platgebombardeerde steden konden nieuw, en dus beter, opgebouwd worden; frisse lucht en veel licht zouden de mens gelukkiger maken en rationeel geleide economieën en Europese samenwerking zouden voor welvaart en vrede zorgen. De ideeën waren niet nieuw, evenals de toepassing ervan. Voor de oorlog leefden ze al in de sociaaldemocratische beweging (het Plan van de Arbeid) en in de Verenigde Staten had president Roosevelt met de New Deal de uitwassen van de vrijmarkteconomie aangepakt. Maar sociaaleconomische sturing was natuurlijk ook

een uitgangspunt geweest van de nationaalsocialistische heersers van vóór de bevrijding, al hadden zij bij vrede en Europese samenwerking wel een andere voorstelling gehad. Buruma wijst er op hoe goed de ambtenaren uit de voormalige bezette gebieden die betrokken waren bij de Wederopbouw, het konden vinden met hun collega's uit West-Duitsland. Vaak hadden ze tijdens de bezetting al samengewerkt. Niet iedere politieke leider in het bevrijdingsjaar voelde deze mentale omslag evengoed aan. Churchill geloofde dat de Britten gevochten hadden voor het behoud van de vooroorlogse standensamenleving. Hij was ervan overtuigd dat de rol van de overheid na de oorlog drastisch teruggedrongen moest worden. En met die boodschap was hij de verkiezingsstrijd met de sociaaldemocraat Clement Attlee aangegaan. *The Road to Serfdom*, een boek waarin Hayek uiteenzette hoe

centraal geleide economieën tot totalitarisme leidde, had grote indruk op Churchill gemaakt, maar op de rest van de Europese samenleving zou de Oostenrijkse econoom pas dertig jaar later zijn invloed laten gelden. Dus won Attlee de verkiezingen; de bevolking in Groot-Brittannië, en die van heel West-Europa, had voor haar toekomst voorlopig grote verwachtingen van haar overheid. Veel slechter kon het ook niet gaan. Met oog voor details beschrijft Buruma hoe chaotisch en ingewikkeld het leven in Europa en de andere gebieden van de wereld waar de Tweede Wereldoorlog had gewoed, eruitzag: miljoenen waren van huis en haard verdreven, duitzenden waren slachtoffer van gewelddadige politieke zuiveringen, ontelbaren de prooi van koloniaal geweld in Azië en Noord-Afrika, waar Fransen en Nederlanders hun gezag probeerden te herstellen, en de moorddadige en onmenselijke

etnische en politieke veranderingen in Oost-Europa door de Sovjets. Er was honger, verwoesting, haat, wraak en wreedheid. Euforie en hoop streden met verdriet en verwijfeling om voorrang. En ondertussen probeerde men weer iets menselijks op te bouwen, of, zoals met de berechting van de oorlogsmisdadigers, af te rekenen met iets onmenselijks. Een probleem hierbij was dat misdaden tegen de menselijkheid nog nergens gedefinieerd waren; hoe kun je mensen veroordelen die formeel geen wet hadden overtreden? Want de vernietiging van de Joden was zuiver juridisch gezien geen oorlogsmisdad. En toch moesten de nazikopstukken worden berecht. Anders lag het in Duitsland en de bevrijdde gebieden met de miljoenen vrijwillige of gedwongen – de grens tussen het een en ander is niet altijd makkelijk te trekken – handlangers van de nazi's. Een samenleving opbouwen zonder kader is onmogelijk; de ambtenaren, de bestuurders en de wetenschappers die, uit overtuiging of onvrijwillig, Hitler en zijn trawanten hadden gediend waren hard nodig in de wederopbouw. En dus kwamen ze overal in Europa, ook in Oost-Europa, weer gauw op hun oude positie terug. In 1945 moest een nieuwe wereld worden opgebouwd. Hoe dat is gegaan is onthutsend en verbazingwekkend. Diegene die denkt dat de Amerikanen toen veel beter voorbereid met de bezetting en wederopbouw van Duitsland en Japan begonnen, dan dat zij dat in Afghanistan en Irak hebben gedaan, moet vooral dit boek lezen. Maar wij weten nu dat de afloop totaal anders is geworden. De geschiedenis herhaalt zich, maar nooit op dezelfde manier. En over hoe dat in het bevrijdingsjaar gebeurde, schreef Buruma een fascinerend boek.

Hans Pols ■

1945. Biografie van een jaar - Ian Buruma

Atlas Contact, Amsterdam/Antwerpen 2013, 400 blz., € 24,95

